

HARANGOZÓ

Emlékkonferencia
Harangozó Gyula halálának
50. évfordulója alkalmából

Commemorative Conference
on the 50th Anniversary of
Gyula Harangozó's Passing

2024. OKTÓBER 31.
31 OCTOBER 2024

PESTI VIGADÓ, AZ MMA SZÉKHÁZA
PESTI VIGADÓ, THE HEADQUARTERS OF THE HAA

ELŐSZÓ

50 éve hunyt el Harangozó Gyula, a magyar balett-művészet kiemelkedő alakja, aki a két világháború közötti és a második világháború utáni időszakban megalapozta a magyar balettművészetet. Első koreográfiája 1936-ban a *Csárdajelenet* című egyfelvonásos volt. 1950 és 1960 között az Operaház balett-társulatának igazgatójaként tevékenykedett. Legjelentősebb koreográfiái között tartjuk számon *A csodálatos mandarint*, a *Térzenét* és a *Coppéliát*. Harangozó Gyula 1951-ben a Magyar Népköztársaság Kiváló Művésze díjban, 1956-ban pedig Kossuth-díjban részesült. Életműve a zeneművészet és a balett egymást erősítő kapcsolatának egyik csúcsa Magyarországon, és nemzetközileg is rendkívüli jelentőséggel bír. Harangozó egyedi stílusa, amely orosz és nyugati mintákat implementált, számos színházelméleti és művészetelméleti kérdés tudományos vizsgálatára ad alkalmat.

A konferencia két fő témakörre, Bartók Béla *A csodálatos mandarin* című darabjának táncszínházi színrevitelére és Leonyid Mjaszin karaktertánc-felfogásának a magyar táncművészetbe történő átültetésére fókuszál. A Magyar Állami Operaház az emlékévkben több alkalommal műsorra tűzi a *Coppéliát*, így a rendezvényen részt vevők Harangozó Gyula festményein és koreográfusi rajzain kívül a *Coppélia* táncjáték részleteit is megtekinthetik élőben. Az esemény nemcsak Harangozó Gyula kivételes életművének állít emléket, hanem a magyar balett történetének is fontos mérföldköve.

A konferencia a Magyar Művészeti Akadémia, az MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, a Magyar Táncművészek Szövetsége, a Magyar Táncművészeti Egyetemért Alapítvány, a Magyar Táncművészeti Egyetem és a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszék szervezésében valósul meg.

INTRODUCTION

Gyula Harangozó, who passed away 50 years ago, was an outstanding figure and forebearer of Hungarian ballet in the period between the two world wars and after World War II. His first choreography was a one-act play entitled *Csárdajelenet (Scènes de la Csárda)* in 1936. Between 1950 and 1960 he was the director of the Opera House ballet company. His most important choreographies include *The Miraculous Mandarin, Térzene (Promenade Music)* and *Coppélia*. Gyula Harangozó was awarded the Eminent Artist of the Hungarian Republic in 1951 and the Kossuth Prize in 1956. In Hungary, his lifework is one of the pinnacles of the mutually reinforcing relationship between music and ballet and also has an extraordinary international importance. Harangozó's unique style, which implemented Russian and Western models, has given rise to scholarly study of many issues of theatre theory and art theory.

The two main themes of the conference are the dance theatre staging of Béla Bartók's *The Miraculous Mandarin* and the translation of Leonid Myasin's concept of character dance into Hungarian dance. During the commemorative year, the Hungarian State Opera House will be staging several performances of *Coppélia* in addition to Gyula Harangozó's paintings and choreographic drawings. Participants will also have the opportunity to see live excerpts of the *Coppélia* dance play. The event not only commemorates Gyula Harangozó's exceptional oeuvre, but is also an important milestone in the history of Hungarian ballet.

The conference is organised by the Hungarian Academy of Arts, the HAA Institute of Art Theory and Methodology, the Association of Hungarian Dance Artists, the Foundation for the Hungarian Dance Academy, the Hungarian Dance Academy and the Folk Music Department of the Liszt Ferenc Academy of Music.

PROGRAM

- 10:00–10:20** Megnyitó
- **Bólya Anna Mária**, az MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet (MMA MMKI) tudományos főmunkatársának rövid bevezetője
 - **Szinetár Miklós** Kossuth-díjas és kétszeres Jászai Mari-díjas színházi, opera- és filmrendező videóüzenete
 - **Csáji László Koppány**, az MMA MMKI igazgatójának üdvözlőbeszéde
 - **Kiss János** Kossuth-díjas balettművész, érdemes művész, a Magyar Táncművészeti Egyetem kuratóriuma elnökének, a Magyar Művészeti Akadémia (MMA) alelnökének köszöntőbeszéde

Harangozó egyedi stílusa

Szekcióvezető: **Bólya Anna Mária**

- 10:20–10:40** **Kovács Örs**: Harangozó művészete és a „Paulini-jelenség”
- 10:40–11:00** **Kővágó Zsuzsa**: Néhány szó Harangozó Gyula *Furfangos diákok* című koreográfiájáról
- 11:00–11:20** **Windhager Ákos**: Harangozó *Háry*-huszártánca
- 11:20–11:30** Részletek a *Furfangos diákok* című komolyzenei filmből
- 11:30–12:00** **Kávészünet**
- 12:00–12:10** Részletek a *Coppélia* című balettfilmből
- 12:10–12:40** Harangozó Gyula egyénisége
Kerekasztal-beszélgetés **Orosz Adél**, **Szumrák Vera** és **ifj. Harangozó Gyula** részvételével
- 12:40–13:00** „Megtáncoltatlak én” – **Vujicsics Tihamér** zenéje
Az *életbe táncoltatott leány* című filmhez
Részletek a filmből **Eredics Gábor** kommentárjaival

13:00–14:00 *Ebédészünet*

Bartók-értelmezés

Szekcióvezető: Windhager Ákos

14:00–14:20 **Stephen Downes:** Erotika és zenei szimbolizmus
Bartók *A csodálatos mandarinjában*

14:20–14:40 **Vikárius László:** Tánc és pantomim Bartók Béla
A csodálatos mandarinjában

14:40–15:00 Részletek *A csodálatos mandarin* című előadásból

15:00–15:30 *Kávészünet*

Kulturális örökség

15:30–16:00 Harangozó Gyula öröksége és hagyatéka
– Az archiválás és a hagyatékkutatás kérdései
a táncművészetben
Panelbeszélgetés **Halász Tamás** és **Karczag Márton** részvételével

16:00–16:10 Filmrészletek a *Térzene* című táncjátékból
16:10 *Coppélia – Spanyol tánc, Coppélius monológja*
(táncrészletek)

- Koreográfus: **Harangozó Gyula**
 - Coppélius: **Szegő András** (Magyar Állami Operaház)
 - Swanilda: **García Carriera Claudia** (Magyar Állami Operaház)
 - További táncosok:
Marczinek Vanda
Somlai Valér
-

A konferencia fővédnöke: **ifj. Harangozó Gyula**

A konferencia szakmai szervezőbizottságának tagjai:

Bólya Anna Mária, a bizottság vezetője,
Csáji László Koppány, **Kovács Örs** és **Windhager Ákos**

PROGRAMME

- 10:00–10:20** Opening
- Short introduction by **Anna Mária Bólya**, senior research fellow, Hungarian Academy of Arts Research Institute of Art Theory and Methodology (HAA RIATM)
 - Video message from **Miklós Szinetár**, Kossuth Prize and two-time Jászai Mari Award winning theater, opera, and movie director
 - Welcome speech by **László Koppány Csáji**, director, HAA RIATM
 - Welcome speech by **János Kiss**, Kossuth Prize winning ballet artist, Eminent Artist, chairman of the board of trustees, Hungarian Dance University, vice president, HAA

The Unique Style of Gyula Harangozó

Chair: Anna Mária Bólya

- 10:20–10:40** **Örs Kovács**: Harangozó's Art and the "Paulini Phenomenon"
- 10:40–11:00** **Zsuzsa Kővágó**: A Few Words About Gyula Harangozó's Choreography *Furfangos diákok (The Crafty Students)*
- 11:00–11:20** **Ákos Windhager**: The *Háry's Hussar Dance* by Harangozó
- 11:20–11:30** Scenes from the classical music movie *Furfangos diákok (The Crafty Students)*
- 11:30–12:00** *Coffee break*
- 12:00–12:10** Scenes from the ballet movie *Coppélia*
- 12:10–12:40** The Character of Gyula Harangozó
Roundtable discussion with **Adél Orosz**, **Vera Szumrák** and **Gyula Harangozó Jr.**
- 12:40–13:00** „I'll Make You Dance” – The Soundtrack by **Tihamér Vujcicsics** for the Movie *Az életbe táncoltatott leány (The Maiden Danced into Life)*
Scenes from the movie with commentary by **Gábor Eredics**

13:00–14:00 *Lunch break*

Bartók interpretation

Chair: **Ákos Windhager**

14:00–14:20 **Stephen Downes:** Eroticism and Musical Symbolism in Bartók's *The Miraculous Mandarin*

14:20–14:40 **László Vikárius:** Dance and Pantomime in Béla Bartók's *The Miraculous Mandarin*

14:40–15:00 Scenes from the movie *The Miraculous Mandarin*

15:00–15:30 *Coffee break*

Cultural Heritage

15:30–16:00 The Heritage and Legacy of Gyula Harangozó – Issues of Archiving and Researching Legacy in Dance
Panel discussion with **Tamás Halász** and **Márton Karczag**

16:00–16:10 Scenes from the ballet *Térzene (Promenade Music)*
16:10 *Coppélia – Spanish Dance, The Monologue of Coppélius* (excerpts)

- Choreography by **Gyula Harangozó**
- Coppélius: **András Szegő** (Hungarian State Opera)
- Swanilda: **Claudia García Carriera** (Hungarian State Opera)
- Featuring:

Vanda Marczinek
Valér Somlai

Patron of the conference: **Gyula Harangozó Jr.**

Scientific Committee:

Anna Mária Bólya, leader of the committee,
László Koppány Csáji, **Örs Kovács** and **Ákos Windhager**

ABSZTRAKTOK
ABSTRACTS

KOVÁCS ÖRS LEVENTE

HARANGOZÓ MŰVÉSZETE
ÉS A „PAULINI-JELENÉSÉG”

Harangozó Gyula 1936-os debütálása a *Csárdajelenet* című táncjátékkal új korszakot nyitott a magyar balett történetében. Munkássága során a klasszikus balett hagyományait ötvözte a progresszív irányzatokkal, világszerte elismert táncjátékokat alkotva. A Gyöngyösbokréta mozgalom és a magyar néptánc színpadi formáinak megteremtése kiemelkedő szerepet játszott művészetében. Az előadás bemutatja Harangozó életművének főbb állomásait, különös tekintettel a *Csárdajelenet* és *A csodálatos mandarin* című művekre, valamint a Gyagilev-jelenéség és a Paulini Béla és Milloss Aurél közös alkotói időszakának hatásaira. Az előadás célja, hogy rávilágítson Harangozó Gyula művészi örökségére és a magyar balett fejlődésére gyakorolt hatására.

HARANGOZÓ'S ART AND
THE "PAULINI PHENOMENON"

Gyula Harangozó's debut in 1936 with the dance play *Csárdajelenet* (*Scènes de la Csárda*) marked a new era in Hungarian ballet history. Throughout his career, he combined classical ballet traditions with progressive trends, creating dance plays recognized worldwide. The Gyöngyösbokréta movement and the artistic staging of Hungarian folk dance played a significant role in his work. This presentation highlights the key milestones of Harangozó's career, focusing on works like *Csárdajelenet* and *The Miraculous Mandarin*, and examines the influence of the Diaghilev phenomenon and the collaborative period of Béla Paulini and Aurél Milloss. The aim is to shed light on Gyula Harangozó's artistic legacy and its impact on the development of Hungarian ballet.

KÖVÁGÓ ZSUZSA

NÉHÁNY SZÓ HARANGOZÓ GYULA FURFANGOS DIÁKOK CÍMŰ KOREOGRÁFIÁJÁRÓL

Hetvenöt éve, 1949-ben mutatták be a Jókai Mór *A debreceni lunátikus* című novellája alapján született táncjátékot az Operaház színpadán. Napjainkra szinte elfelejtett mű, még akkor is, ha annak idején – úgy körülbelül negyvenöt éve – videófelvételt készített az MTV az alkotásról. Mára már komoly nehézségekbe ütközik e dokumentum lejátszása, átírása más hordozókra, hiszen a felgyorsult világban a technikai eszközök avulási idejének „nyomonkövethetlensége” szinte elzárja előlünk az archív felvételek megtekintését.

Ha végigtekintünk Harangozó életművén, akkor – véleményem szerint – a magyar témájú koreográfiák között is kiemelkedő helyet foglal e kompozíció, és megkockáztatom azt is, hogy napjainkban is helyet foglalhatna az operaházi repertoárban. Annál is inkább, mert nem sok olyan balettművel találkozunk, amely ifjúsági előadásnak is mondható.

A koreográfus e táncjátékában ötvözte legpregnansabban a magyar néptánc-kincs anyagát a balett karakter- és klaszszikus matériájával és a reá oly jellemző, a commedia dell'arte hagyományaira támaszkodó pantomimes megoldásokkal. Mindezt oly módon tette, hogy nem érzünk stílusterést, erőszakos megoldásokat a műegészben. Kedves, vidám hangulatú, magyar hagyományokat is felvonultató produkció.

A FEW WORDS ABOUT GYULA HARANGOZÓ'S CHOREOGRAPHY FURFANGOS DIÁKOK (THE CRAFTY STUDENTS)

Seventy-five years ago, in 1949, a dance production based on Mór Jókai's short story *The Lunatic from Debrecen* premiered on the stage of the Hungarian State Opera. Today, this piece is almost forgotten, even though around forty-five years ago, Hungarian Television (MTV) recorded a video of the performance. However, in our fast-paced world, the obsolescence of technical devices has made it increasingly difficult to play or transfer this archival footage to modern formats, effectively cutting us off from viewing these recordings.

Looking at Harangozó's oeuvre, I believe this composition holds a distinguished place even among his Hungarian-themed choreographies. I would even venture to say that it could still find a place in the opera house's repertoire today, especially since there are few ballets that can also be considered suitable for a younger audience.

In this dance piece, the choreographer most effectively blended elements of Hungarian folk dance with the character and classical techniques of ballet, along with pantomime solutions he often borrowed from the commedia dell'arte tradition. He did all of this so seamlessly that there is no sense of stylistic clash or forced solutions within the work as a whole. The result is a charming, cheerful production that incorporates Hungarian traditions as well.

WINDHAGER ÁKOS

HARANGOZÓ HÁRY-HUSZÁRTÁNCA

A *Háry János*, amely „daljáték négy kalandban, elő- és utójátékkal”, a kezdet kezdetétől tánckoncepcióra épült. Ezt nemcsak Paulini Béla vonatkozó munkássága diktálta így, hanem Kodály népzeneelfogása is.

A táncok azonban mégis erősen visszaszorultak az egyes rendezések során. Harangozó Gyula jól ismerte elődei, Tatár György és Brada Ede koreográfiáit, de azt is, hogy az ő *A cigánybáró*hoz készített táncos betétje erősen meghatározta a kor huszártáncmodelljét. Az 1952-es *Háry*-díszelőadás rendezője, Oláh Gusztáv azonban erősen visszafogta terveit: a néptáncból nagyívű koncepciót dolgozott ki, ám Oláh a színpadi látványhoz igazította a rendezést. Harangozó végül ismét a hu-

szártánc-koreográfiáját dolgozhatta ki, az is csupán illusztrációvá vált. (A *Háry*-konceptiók összevetése a magyar összművészeti elképzelések páratlan tárházára adna rálátást.) 1962-ben viszont Horváth Ádám tévérendezésében teljes pompájában bontakozhatott ki Harangozó elképzelése. Noha a táncok száma, szerepe nőtt, minőségük javult, a stúdiók miatt viszont mozgási terük csökkent. Jellemző Harangozó felemás élményére, hogy később a *Háry*-koreográfiát Rábai Miklósnak és Fodor Antalnak engedte át. Harangozó *Háry*ja egyértelműen az 1930-as évek modern magyar táncszínpadi stilizált és absztrakt hagyományait, valamint a magyar néptáncot emelte be a *Háry*ba, amellyel ő a „*Háry* egy valódi hős” értelmezés mellett állt ki.

THE HÁRY'S HUSSAR DANCE BY HARANGOZÓ

Háry János, a “singspiel in four adventures with a prologue and an epilogue”, was built on a dance concept from its very inception. This was dictated not only by Béla Paulini’s relevant work but also by Kodály’s approach to folk music. (A comparison of the Háry concepts would provide insight into an unparalleled treasury of Hungarian Gesamtkunstwerk ideas.)

Nevertheless, dances were significantly reduced in various productions. Gyula Harangozó was well-acquainted with the choreographies of his predecessors, György Tatár and Ede Brada, but he was also aware that his dance interlude created for *A cigánybáró* (*The Gypsy Baron*) had strongly influenced the era’s model of the hussar dance. However, Gusztáv Oláh, the director of the 1952 gala performance of *Háry János*, significantly restrained his plans. Harangozó had developed a grand

concept from folk dance, but Oláh adapted the direction to suit the stage visuals. Ultimately, Harangozó was once again able to choreograph his hussar dance, though it was relegated to mere illustration.

However, in Ádám Horváth’s 1962 television direction, Harangozó’s vision could unfold in its full splendor. Although the number and role of dances increased and their quality improved, their range of movement decreased due to the studio constraints. It is characteristic of Harangozó’s ambivalent experience that he later passed on the Háry choreography to Miklós Rábai and Antal Fodor.

Harangozó’s Háry unequivocally incorporated the stylized and abstract traditions of modern Hungarian dance theater from the 1930s, as well as Hungarian folk dance, into Háry, thereby advocating for the interpretation of “Háry as a true hero”.

STEPHEN DOWNES

EROTIKA ÉS ZENEI SZIMBOLIZMUS BARTÓK A CSODÁLATOS MANDARINJÁBAN

Előadásomban Bartók *A csodálatos mandarinjának* komplex üzenetét vizsgálom, amelynek Harangozó Gyula-féle 1945-ös és 1956-os budapesti színpadra állítása komoly elismertségre tett szert. Feltárom, hogyan kapcsolódnak a zenei tonális szimbolikus gesztusai az erotika, a szexualitás és a személyes szubjektivitás kérdéseihez a modern városi kultúra személytelen, kiábrándító környezetében. Bartók műve több kortárs művészeti alkotással áll kapcsolatban, például Moholy-Nagy László *A metropolisz dinamikájával*, Fritz Lang *Metropolis* című filmjével és Walter Ruttmann *Berlin: Egy nagyváros szimfóniájával*. Bartók érdeklődött Balázs Béla azon elképzelése iránt, hogy az erotika megváltást hozhat a test-lélek dichotómián keresztül. Zenéje a metropolisz pandemóniumát ábrázolja, disszonáns alternatívákat kínálva a természetes hangközök helyett. Mimi zenéje, amely a város mechanikus ritmusai ellen küzd, a zene újjászületését próbálja megteremteni organikus művészetként. Bartók zenei szimbolizmusa az erotika, a személyes szubjektivitás és a modern városi élet elidegenítő erőinek komplex kölcsönhatását vizsgálja.

EROTICISM AND MUSICAL SYMBOLISM IN BARTÓK'S THE MIRACULOUS MANDARIN

In my talk, I will explore the complexities of the 'message' of Bartók's *The Miraculous Mandarin*, famously staged by Gyula Harangozó in Budapest in 1945 and 1956. I will discuss how symbolic musical gestures of 'tonality' relate to issues of eroticism, sexuality, and personal subjectivity in a depersonalizing, disenchanting modern urban culture. Bartók's work aligns with several contemporary artistic explorations of the metropolis, such as László Moholy-Nagy's *Dynamics of the Metropolis*, Fritz Lang's *Metropolis*, and Walter Ruttmann's *Berlin: Symphony of a Great City*. Bartók was intrigued by Béla Balázs's idea that eroticism could facilitate redemption through transcending the body-soul binary. Bartók's music represents the pandemonium of the metropolis, offering dissonant alternatives to natural intervals. Mimi's music, resisting the city's mechanical rhythms, attempts to recreate music's rebirth as an organic art. Bartók's musical symbolism explores the complex interplay between eroticism, personal subjectivity, and the alienating forces of modern urban life.

VIKÁRIUS LÁSZLÓ

TÁNC ÉS PANTOMIM BARTÓK BÉLA A CSODÁLATOS MANDARINJÁBAN

Harangozó Gyulának, aki először vitte színpadra Bartók Béla harmadik és egyben utolsó színpadi művét, A csodálatos mandarint (1918–1919, hangszerelés 1924) Budapesten 1945-ben, még volt lehetősége arra, hogy a műről a zeneszerzővel beszéljen, mielőtt Bartók 1940 októberében elhagyta Magyarországot. Harangozó – hasonlóan Milloss Aurélhoz – korai produkciójában a balett karakterét hangsúlyozta. Ahogy Annette von Wangenheim helyesen érvelt tanulmányában (*Béla Bartók "Der wunderbare Mandarin": Von der Pantomime zum Tanztheater*), a darab nagy sikere részben annak köszönhető, hogy baletté alakították. Azonban a mű eredetileg pantomimnak, pontosabban groteszk pantomimnak készült, ahogy azt a szöveg szerzője, Lengyel Menyhért megjelölte. Úgy tűnik, hogy Bartók 1924-ben – amikor már a hangszerelésen dolgozott – az összhatásra koncentrált, és megpróbálta megváltoztatni a darab erős pantomimikus jellegét. Noha erőfeszítései valószínűleg összhangban voltak a későbbi koreográfusok szándékaival, a mű expresszionista eredete továbbra is meghatározó, ami valószínűleg hozzájárul a végső zenei alkotás néhány részletének megfoghatatlan jellegéhez.

DANCE AND PANTOMIME IN BÉLA BARTÓK'S THE MIRACULOUS MANDARIN

Gyula Harangozó, who first staged Béla Bartók's third and last stage work, *The Miraculous Mandarin* (1918–1919, orchestration 1924) in Budapest in 1945, had the opportunity to discuss the work with the composer before Bartók left Hungary in October 1940. Harangozó, like Aurél (Aurelio) Milloss, emphasized the ballet character of the work in his early production. As Annette von Wangenheim correctly argued in her study, *Béla Bartók "Der wunderbare Mandarin": Von der Pantomime zum Tanztheater*, the great success of the piece was partly due to its transformation into a ballet. However, the work was originally composed as a pantomime, or more precisely, as a grotesque pantomime according to the genre designation by the text's author, Melchior (Menyhért) Lengyel. By 1924, when he finally worked on the orchestration, Bartók seems to have been concerned about the overall effect, trying to change the strong pantomimic character of the piece. While his efforts were probably in line with the later choreographers' intentions, the work's expressionistic origin remains an essential component, which seems to be part of the reason behind the elusive character of the final musical text in several passages.

HALÁSZ TAMÁS
**HARANGOZÓ GYULA ÖRÖKSÉGE
ÉS HAGYATÉKA**

**Az archiválás és a hagyatékkutatás
kérdései a táncművészetben**
(panelbeszélgetés)

Az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet Táncarchívuma közel hatvanéves múltja tekint vissza, és Európa egyik legnagyobb szakgyűjteménye, mely két évszázad tánc történeti dokumentumait őrzi milliós nagyságrendben. A Táncarchívum hagyatéki tárában száznál több táncos, koreográfus és elméleti szakember anyagát őrizzük, így 1999 óta a magyar balett-művészet atyjának, Harangozó Gyulának relikviáit, eszmei öröksége dokumentumait is.

KARCZAG MÁRTON
**THE HERITAGE AND LEGACY
OF GYULA HARANGOZÓ**

**Issues of Archiving
and Researching Legacy in Dance**
(panel discussion)

The Dance Archive of the Hungarian Theatre Museum and Institute, which dates back almost sixty years, is one of the largest specialized collections in Europe, preserving two centuries' worth of dance history documents, amounting to millions of items. In the Archive's legacy subcollection, we preserve the materials of more than a hundred dancers, choreographers, and theorists, including – since 1999 – the relics and documents of the artistic heritage of Gyula Harangozó, the father of Hungarian ballet.

JEGYZET/NOTES

Lined area for writing notes.

